

Наукові перспективи
Видавнича група

СУСПІЛЬСТВО ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ

MERRY
CHRISTMAS
AND HAPPY NEW YEAR

№ 12(20) 2025

Драчук О.В.

327

АНАЛІЗ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИХ ПРОГРАМ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ: ПРИСУТНІСТЬ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ДИСЦИПЛІНИ «ГЕРОНТОЛОГІЯ»

Дука Т.М.

340

РИТОРИЧНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Жейнова С.С., Волік Н.М.

351

ПІДТРИМКА ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ІНТЕРЕСУ ДІТЕЙ РАННЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Заленський В.

361

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДО ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Казначеева Т.О.

371

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ У СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Калабська В.С.

382

ПУБЛІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НПП ФАКУЛЬТЕТУ МИСТЕЦТВ УДПУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ковалевський І.Є.

395

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ В МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Ковальчук Р.О., Пономоренко С.А.

407

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВАХ

Коваль К.В.

417

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ПІСЛЯВОЄННИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

УДК 378.091.011.33-051:373.3]:316.647.5:355.01

[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-12\(20\)-417-426](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-12(20)-417-426)

Коваль Карина Валентинівна асистентка кафедри педагогіки, Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, <https://orcid.org/0009-0009-1696-9389>

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ПІСЛЯВОЄННИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація. У статті розглянуто проблему формування толерантності як ключової професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах воєнних та післявоєнних трансформацій. Проаналізовано сучасний науковий дискурс щодо сутності та багатовимірної структури толерантності, яка інтегрує соціально-психологічні, педагогічні та емоційно-ціннісні аспекти. Обґрунтовано значення толерантності як етичної, психологічної та професійної характеристики педагога, що забезпечує створення безпечного та комфортного освітнього середовища, ефективну взаємодію з учнями, попередження конфліктів і протидію стигматизації дітей, які пережили травматичні події.

Висвітлено роль воєнних і післявоєнних соціальних змін у підвищенні актуальності толерантності, охарактеризовано складові цієї компетентності: емпатійність, готовність до конструктивного діалогу, прийняття різноманіття, навички ненасильницької комунікації та емоційної саморегуляції. Розглянуто специфіку педагогічної діяльності в умовах психологічної вразливості учнів, конфліктогенних ситуацій і підвищеної соціальної напруги, що визначає необхідність формування толерантної позиції майбутніх учителів у процесі професійної підготовки.

Проаналізовано шляхи інтеграції толерантності у професійну підготовку, включаючи оновлення змісту навчальних курсів гуманітарного та психолого-педагогічного циклів, впровадження активних методів навчання (тренінги з емоційного інтелекту, рольові й симуляційні ігри, моделювання конфліктних ситуацій, дискусії, проєктні та дослідницькі роботи) та організацію педагогічної практики з наставницьким супроводом. Показано, що системне формування толерантності сприяє розвитку професійної рефлексії, психологічної стійкості педагогів і здатності забезпечувати соціальну інтеграцію та психологічну безпеку учнів.

У висновках підкреслено, що толерантність майбутніх учителів початкової школи є ключовим чинником ефективної педагогічної взаємодії, стабілізації

соціальних і морально-етичних відносин у дитячих колективах, формування демократичних цінностей і сприяє довгостроковому розвитку соціальної згуртованості та психологічного благополуччя дітей у поствоєнному суспільстві.

Ключові слова: толерантність, підготовка майбутніх учителів початкової школи, інклюзивна освіта, безпечне освітнє середовище.

Koval Karyna Valentinovna Assistant Professor of Pedagogy, Berdiansk State Pedagogical University, Zaporizhia, <https://orcid.org/0009-0009-1696-9389>

TOLERANCE AS A KEY PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE CONTEXT OF WAR AND POST-WAR TRANSFORMATIONS

Abstract. The article discusses the problem of forming tolerance as a key professional competence of future primary school teachers in the context of wartime and post-war transformations. It analyzes the current scientific discourse on the essence and multidimensional structure of tolerance, which integrates socio-psychological, pedagogical, and emotional-value aspects. The importance of tolerance as an ethical, psychological, and professional characteristic of a teacher is substantiated, ensuring the creation of a safe and psycho-emotionally comfortable educational environment, effective interaction with students, prevention of conflicts, and counteraction to the stigmatization of children who have experienced traumatic events.

The role of wartime and post-war social changes in increasing the relevance of tolerance is highlighted, and the components of this competence are characterized: empathy, readiness for constructive dialogue, acceptance of diversity, skills of non-violent communication, and emotional self-regulation. The specifics of pedagogical activity in conditions of psychological vulnerability of students, conflict situations, and increased social tension are considered, which determines the need to form a tolerant position of future teachers in the process of professional training.

Ways of integrating tolerance into professional training are analyzed, including updating the content of courses in the humanities and psychological-pedagogical cycles, introducing active teaching methods (training in emotional intelligence, role-playing and simulation games, modeling conflict situations, discussions, project and research work) and the organization of pedagogical practice with mentoring support. It is shown that the systematic formation of tolerance contributes to the development of professional reflection, psychological stability of teachers, and the ability to ensure social integration and psychological safety of students.

The conclusions emphasize that the tolerance of future primary school teachers is a key factor in effective pedagogical interaction, the stabilization of social and moral-ethical relations in children's groups, the formation of democratic values, and

contributes to the long-term development of social cohesion and psychological well-being of children in a post-war society.

Keywords: tolerance, training future primary school teachers, inclusive education, safe educational environment.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси, спричинені воєнними подіями в Україні, актуалізують потребу переосмислення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Освітнє середовище сьогодні функціонує в умовах підвищеної соціальної напруги, психологічної вразливості учасників освітнього процесу, посилення поляризації думок та зростання кількості дітей із травматичним досвідом. У таких обставинах толерантність постає не лише важливою соціальною цінністю, але й однією з ключових професійних компетентностей педагога, без якої неможливе ефективне виконання його професійних функцій.

Майбутній учитель початкової школи має бути здатним до конструктивної взаємодії в різноманітних, інколи конфліктогенних ситуаціях, проявляти гнучкість мислення, емпатію, повагу до різних позицій та досвіду учнів. Воєнні та повоєнні зміни посилюють роль толерантності в педагогічній професії, оскільки саме вона забезпечує створення безпечного, підтримувального та емоційно комфортного освітнього середовища. Уміння педагога зрозуміти й прийняти індивідуальні особливості дитини, уникнути стигматизації, сприяти соціальній інтеграції та попередженню конфліктів стає критично важливим у роботі з молодшими школярами, які переживають наслідки стресових подій.

Крім того, у сучасних реаліях значно розширюється спектр завдань, що стоять перед учителем початкових класів: налагодження партнерської взаємодії з батьками й колегами, робота в мультикультурних та інклюзивних класах, формування в учнів громадянських і соціальних компетентностей. Зазначені завдання можуть бути успішно реалізовані лише за умови сформованої толерантності як інтегральної професійної характеристики педагога. Вона охоплює емоційно-ціннісну, когнітивну та поведінкову складові, забезпечуючи здатність майбутнього вчителя до ненасильницької комунікації, прийняття різноманіття та конструктивного педагогічного лідерства.

Окрім того, виникає необхідність оновлення змісту професійної підготовки здобувачів спеціальності АЗ Початкова освіта відповідно до нових соціальних реалій. Система вищої педагогічної освіти має інтегрувати компетентнісний підхід, який передбачає формування здатності діяти толерантно в умовах невизначеності та суспільної турбулентності. Тому дослідження толерантності як ключової професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи є своєчасним та соціально значущим, адже воно пов'язане з підвищенням якості педагогічної освіти, забезпеченням психологічної безпеки дітей та зміцненням

соціальної згуртованості суспільства в період воєнних і повоєнних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування толерантності та створення безпечного освітнього середовища активно розробляється у сучасних українських психолого-педагогічних дослідженнях. У працях Л. Люльки, О. Попової, А. Лесик та інші, толерантність розглядається як важлива складова професійної діяльності вчителя, що забезпечує конструктивну взаємодію, розвиток соціальних умінь і позитивний мікроклімат у класі. Наукові розвідки Н. Бірко підкреслюють значущість педагогіки толерантності в умовах воєнного стану, зокрема необхідність посилення підготовки майбутніх учителів до роботи в емоційно напруженому середовищі.

Дослідження, присвячені впливу війни на дітей та молодь (І. Волосевич, І. Когут, Т. Жерьобіна, Ю. Назаренко, В. Зливков, С. Лукомська, Н. Євдокимова, С. Ліпінська, Л. Лобанова та ін.), акцентують на посиленні емоційної вразливості, виникненні соціальних травм і потребі у шкільних практиках психологічної підтримки. Роботи Г. Кудіної та О. Власової окреслюють психологічні механізми подолання стресових наслідків і значення толерантного середовища для відновлення емоційної стабільності дітей.

У теоретичних доробках С. Довбенко, В. Пісоцького, А. Горянської толерантність розглядається як міждисциплінарна якість, що формується через розвиток емпатії, критичного мислення, навичок ненасильницької комунікації та співпраці.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні толерантності як ключової професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах воєнних та післявоєнних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. У сучасному науковому дискурсі толерантність розглядається як складне, системне й багатовимірне явище, що поєднує соціально-психологічні, культурні, аксіологічні та педагогічні аспекти. У філософії вона постає як універсальний принцип організації суспільного співжиття, що ґрунтується на визнанні цінності людської відмінності, прийнятті багатоманітності форм мислення й культурних практик, а також на повазі до права кожної людини на самовираження. Психологічний підхід інтерпретує толерантність як здатність особистості конструктивно взаємодіяти з іншим, приймати різні моделі поведінки, зберігати емоційну стабільність у ситуаціях напруженої чи неоднозначної соціальної взаємодії та долати потенційні конфлікти без агресії чи упереджень. У педагогічній науці толерантність розглядається як ціннісно-моральна орієнтація й професійно важлива якість педагога, що забезпечує гуманістичну спрямованість освітнього процесу, сприяє створенню безпечного й інклюзивного середовища та є передумовою ефективної міжособистісної комунікації в освітньому просторі.

Толерантність майбутнього вчителя початкової школи розглядається як комплексна професійно-особистісна якість, що поєднує усвідомлене ставлення до різноманіття, здатність до емоційної саморегуляції та готовність вибудовувати взаємодію на засадах партнерства і поваги. Вона охоплює сформованість професійних уявлень про природу індивідуальних відмінностей учнів, уміння розпізнавати та враховувати їх у педагогічному процесі, а також здатність обирати педагогічні стратегії, спрямовані на підтримку психологічної безпеки та включеності кожної дитини. У контексті початкової школи, де освітнє середовище є простором інтенсивного емоційного й соціального розвитку, толерантність учителя виявляється критично важливою для формування атмосфери довіри, попередження конфліктів і підтримання здорового мікроклімату, що визначає якість освітньої взаємодії та позитивну динаміку розвитку молодших школярів.

У сучасному освітньому середовищі потреба у формуванні толерантності майбутнього вчителя початкової школи стає особливо актуальною в контексті суспільних трансформацій, спричинених війною. Воєнні дії призвели до глибоких змін у функціонуванні освітньої системи України та суттєво вплинули на психологічний стан дітей молодшого шкільного віку. Значна частина учнів пережила досвід вимушеної міграції, розлуки з близькими, відчуття небезпеки, втрат або тривалої нестабільності. У результаті в початкових класах зростає кількість дітей із проявами тривожності, емоційної дезорганізованості, порушеннями концентрації уваги, підвищеної агресивності або, навпаки, соціальної замкненості. За таких умов професійна діяльність учителя потребує не лише ґрунтовної методичної підготовки, а й високого рівня емоційної стійкості, гуманізму, толерантності та здатності будувати психологічно безпечне освітнє середовище.

У післявоєнний період освітня сфера буде стикатися з комплексом соціально-психологічних викликів, які вимагатимуть системної та тривалої роботи. Очікується, що закладам освіти доведеться активно відновлювати довіру в учнівських колективах, долати наслідки накопиченого стресу та травматичного досвіду, а також формувати у дітей стійкі уміння співпраці, взаємопідтримки та чутливості до потреб інших. У таких умовах роль педагога посилюватиметься: він стане центральною фігурою у створенні безпечного середовища, щоденному супроводі емоційного стану дітей, налагодженні конструктивної комунікації та згуртованості класу. Толерантність учителя у майбутньому набуватиме ще більшого значення, адже вона стане одним із ключових інструментів подолання соціальної напруженості, запобігання конфліктам і протидії маркуванню чи стигматизації дітей, які по-різному пережили воєнні події. Саме ця компетентність визначатиме здатність педагога забезпечити атмосферу прийняття, психологічної безпеки та рівних можливостей для кожного учня. Від рівня розвитку

толерантності залежатиме не лише ефективність освітньої взаємодії, а й успішність адаптації молодших школярів до нових соціальних реалій, що формуватимуться в процесі відбудови суспільства.

У цьому контексті особливого значення набувають вимоги, окреслені в Професійному стандарті вчителя початкової школи, який передбачає сформованість у педагога широкого спектра компетентностей: предметних, методичних, комунікаційних, етичних, психологічних та соціальних. Толерантність є інтегральною складовою кожної з них, оскільки забезпечує здатність учителя ефективно діяти в умовах підвищеної емоційної напруги, різноманіття учнівських потреб і складних життєвих обставин, що посилилися внаслідок війни. Зокрема, толерантність майбутнього вчителя початкової школи проявляється у здатності:

1. Створювати безпечне й психоемоційно комфортне освітнє середовище, у якому кожна дитина відчуває прийняття, підтримку та повагу. Це включає уміння організовувати освітній простір так, щоб кожен учень мав можливість висловлювати власну думку, реалізовувати індивідуальні потреби та розвивати здібності без страху бути осудженим чи ігнорованим.

2. Виявляти педагогічний такт, що ґрунтується на принципах гуманізму, емпатії та визнання цінності кожного учня. Педагог демонструє уважність до емоційного стану дітей, здатність до делікатного реагування на їхні потреби та конфліктні ситуації, підтримуючи рівновагу між індивідуальними правами і колективними інтересами.

3. Застосовувати сучасні підходи до роботи з різнорідними групами учнів, включно з дітьми з досвідом вимушеної міграції, з особливими освітніми потребами, травматичним досвідом чи різним соціокультурним походженням. Це передбачає володіння інклюзивними методиками, адаптацію освітніх стратегій під конкретні потреби учнів та здатність інтегрувати різноманіття в освітній процес як ресурс розвитку колективу.

4. Ефективно регулювати комунікативні конфлікти, знижувати рівень напруженості у взаємодії та сприяти мирним способам розв'язання складних ситуацій. Педагог застосовує навички конструктивної комунікації, емпатичного слухання, послідовного моделювання соціально прийнятних реакцій та створює умови для самостійного вирішення конфліктів учнями під його керівництвом.

5. Формувати в учнів соціальні, емоційні та громадянські компетентності, що є критично важливими для їх адаптації в умовах воєнних і післявоєнних реалій. Це передбачає навчання дітей взаєморозумінню, співпраці, толерантності до різних думок та способів життя, розвиток умінь саморегуляції, колективної відповідальності та громадянської активності.

6. Здійснювати партнерську та етичну взаємодію з батьками, які нерідко перебувають у стані стресу, тривоги або емоційної вразливості. Це включає здатність педагога підтримувати батьків у розв'язанні педагогічних і соціально-

емоційних питань, надавати рекомендації щодо розвитку дітей, будувати відносини довіри та співпраці, що сприяє стабілізації родинного й освітнього середовища.

Таким чином, толерантність не є ізольованою особистісною характеристикою, вона постає фундаментом професійної педагогічної етики, невід'ємним елементом комунікативної культури та важливою передумовою розвитку педагогічної рефлексії. Саме рівень толерантності визначає стиль педагогічної взаємодії, від авторитарного та директивного до демократичного, діалогічного та партнерського, що відповідно, впливає на формування довірливих стосунків між учителем і учнями та на загальну якість освітнього процесу.

У зв'язку з окресленими вище викликами особливої ваги набуває якісна підготовка майбутніх учителів у педагогічних закладах вищої освіти, які виконують стратегічну функцію формування толерантності як ключової професійної компетентності. Розвиток цієї якості не може бути стихійним або епізодичним, він потребує цілеспрямованої, системної та науково обґрунтованої роботи, що охоплює як зміст навчальних курсів, так і технології організації освітнього процесу. Гуманітарні та психолого-педагогічні дисципліни мають включати тематичні блоки, присвячені міжкультурній комунікації, ненасильницькому спілкуванню, медіації, роботі з дітьми, які пережили травматичні події, розвитку соціальної емпатії, інклюзивній взаємодії та подоланню упереджень. Така змістова складова забезпечує формування ціннісної бази, що підтримує толерантну педагогічну позицію. Розгляд толерантності як ключової професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи базується на міждисциплінарних теоретичних підходах. Це включає соціально-психологічні теорії міжособистісної взаємодії, педагогічну психологію розвитку, концепції емоційного інтелекту та інклюзивної освіти. Застосування цих підходів дозволяє комплексно оцінювати розвиток толерантності, її когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, а також виявляти взаємозв'язок між професійною підготовкою педагога та ефективністю освітньої взаємодії.

Водночас формування толерантності є динамічним і комплексним процесом, який найбільш ефективно реалізується через практичний досвід і безпосередню педагогічну діяльність. Освітній процес у закладах вищої освіти має включати активні, інтерактивні та практико-орієнтовані форми навчання, що дозволяють студентам відпрацьовувати навички толерантної взаємодії в умовах, максимально наближених до реальних освітніх ситуацій. До таких форм належать:

1. Тренінги з розвитку емоційного інтелекту та навичок саморегуляції, які спрямовані на підвищення здатності студентів усвідомлювати власні емоції, розпізнавати емоційні стани інших, контролювати реакції у стресових чи конфліктних ситуаціях і підтримувати психологічну рівновагу під час взаємодії з учнями.

2. Рольові й симуляційні ігри, що моделюють різні педагогічні сценарії та дозволяють відпрацювати конкретні стратегії толерантної комунікації, враховуючи індивідуальні особливості учнів, соціальні й культурні відмінності, а також можливі емоційні або конфліктні прояви в колективі.

3. Моделювання конфліктних і кризових педагогічних ситуацій із подальшим рефлексивним аналізом, яке сприяє розвитку критичного мислення, здатності приймати конструктивні рішення та передбачати наслідки власних дій, а також формує навички превентивного попередження ескалації конфліктів.

4. Дискусії, дебати та інші форми діалогічної взаємодії, що стимулюють студентів до аргументованого обміну думками, розвитку навичок активного слухання, конструктивного відстоювання власної позиції та прийняття позицій інших, формуючи вміння підтримувати демократичний та інклюзивний стиль педагогічної взаємодії.

5. Проектні та дослідницькі роботи, орієнтовані на вивчення питань соціального різноманіття, міжкультурної чутливості та практик інклюзії, які дозволяють студентам не лише теоретично аналізувати проблеми, а й виробляти власні педагогічні підходи та методичні рішення для створення толерантного освітнього середовища.

Провідну роль у цьому процесі відіграє педагогічна практика, яка слугує простором застосування здобутих знань і навичок у реальних умовах шкільного середовища. Наставницький супровід, рефлексивний аналіз професійних ситуацій, обговорення випадків складної взаємодії з дітьми та батьками сприяють розвитку толерантної професійної поведінки, усвідомленню її значення та внутрішньому прийняттю гуманістичних освітніх цінностей. У сучасних умовах особливого значення набуває готовність педагога до роботи з дітьми, які пережили травматичні події й можуть перебувати у стані емоційної вразливості. Це потребує розвитку стресостійкості, здатності до емоційної підтримки та вміння створювати безпечний простір взаємодії. Толерантність у такому контексті постає складовою психологічної компетентності вчителя та важливою умовою його професійної ефективності.

Висновки. В умовах відновлення держави та суспільства толерантність стає одним із ключових механізмів забезпечення соціальної єдності, запобігання поляризації та формування культури взаємоповаги. Майбутні вчителі початкової школи відіграють особливу роль у вихованні покоління, яке будуватиме після-воєнну Україну. Їхня професійна готовність до толерантної взаємодії, вміння підтримувати дітей і моделювати гуманістичні цінності у щоденній педагогічній практиці сприятимуть: зниженню соціальної напруги в дитячих колективах; розвитку культури діалогу та мирного врегулювання суперечностей; зміцненню психологічної стабільності й соціальної адаптивності учнів; попередженню конфліктних ситуацій та проявів дискримінації; формуванню демократичних і гуманістичних орієнтацій майбутніх громадян.

Таким чином, толерантність майбутніх педагогів постає не лише важливою професійною характеристикою, а й суттєвим чинником суспільного розвитку, що забезпечує довгостроковий позитивний вплив на соціальну цілісність, морально-етичний клімат та демократичний поступ країни.

Література:

1. Бирко Н. Професійна підготовка вчителя в умовах воєнного стану засобами педагогіки толерантності. Нові технології навчання. 2024. № 98. С. 8–15.
2. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні/ ГО «Аналітичний центр Cedoss»; дослідницька агенція Info Sapiens, 2023. 74 с.
3. Довбенко С. Ю. Виховання толерантності у школярів в умовах полікультурного суспільства. *Освітній дискурс*. 2020. № 20 (2). С. 33–44.
4. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна : монографія. Київ.-Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2023. 221 с.
5. Кудіна Ж. Вплив війни на навчання: психологічна підтримка молодших школярів з труднощами в навчанні. *Педагогічні обрії*. 2025. № 1 (136). С. 60–72.
6. Лесик А. С., Попова О. І., Коваль К. В. Організація безпечного освітнього простору в початковій школі в умовах воєнного стану: тенденції та перспективи розвитку. *Перспективи та інновації науки*. № 6 (40). 2024. С. 245–253.
7. Лобанова А. С., Черноус Л. С., Шимко І. М. Соціальні травми дітей та підлітків і умовах війни: характер, види, наслідки і шляхи їх подолання. *Габітус*. 2025. Вип. 75. Т. 1. С. 55–61.
8. Люлька Г. А. Професійна підготовка вчителів до організації толерантного освітнього середовища в початковій школі. *Імідж сучасного педагога*. № 5 (194). 2020. С. 47–51.
9. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Теоретичні питання вікової психології : навчальний посібник для закладів вищої освіти; 2-е вид., випр. і доповн. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2023. 232 с.
10. Попова О. І., Лесик А. С. Формування толерантності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ, 2022. Вип. 1. С. 348–354.
11. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : Наказ міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736 від 23.12.2020.
12. Чинники розвитку толерантності особистості на різних етапах соціалізації : колективна монографія / за ред. проф. Власової О. І. Київ : Яроченко Я. В., 2022. 359 с.
13. Яланська С. П., Атаманчук Н. М. Психологія формування толерантного середовища в умовах Нової української школи. *Science and Education*. 2017. Issue 1. P. 71–75.

References:

1. Byrko, N. (2024). Profesijna pidgotovka vchytelia v umovakh voiennoho stanu zasobamy pedahohiky tolerantnosti [Professional training of teachers under martial law through the pedagogy of tolerance]. *Novi tekhnolohii navchannia – New Learning Technologies*, 98, 8–15 [in Ukrainian].
2. Volosevych, I., Kohut, I., Zherobkina, T. & Nazarenko Yu. (2023). *Vplyv viiny na molod' v Ukraini [The impact of war on youth in Ukraine]*. Kyiv: GO «Analytical Center Cedoss»; research agency Info Sapiens, 74 p. [in Ukrainian].

3. Dovbenko, S. Yu. (2020). Vychovannia tolerantnosti u shkoliariv v umovakh polikul'turnoho suspilstva [Fostering tolerance in schoolchildren in a multicultural society]. *Osvitnii dyskurs – Educational Discourse*, 20(2), 33–44 [in Ukrainian].

4. Zlyvko, V., Lukomska, S., Yevdokymova, N., Lipinska, S. (2023). *Dity i viina [Children and war]*. Kyiv–Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 221 p. [in Ukrainian].

5. Kudina, Zh. (2025). Vplyv viiny na navchannia: psykholohichna pidtrymka molodshykh shkoliariv z trudno'shtiamy v navchanni [The impact of war on learning: psychological support for younger students with learning difficulties]. *Pedahohichni obrii – Pedagogical Horizons*, 1(136), 60–72 [in Ukrainian].

6. Lesyk, A. S., Popova, O. I. & Koval, K. V. (2024). Orhanizatsiia bezpechnoho osvitnoho prostoru v pochatkovii shkoli v umovakh voiennoho stanu: tendentsii ta perspektyvy rozvytku [Organization of a safe educational space in primary school under martial law: trends and development prospects]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and Innovations in Science*, 6(40), 245–253 [in Ukrainian].

7. Lobanova, A. S., Chernous, L. S. & Shymko, I. M. (2025). Sotsial'ni travmy ditei ta pidlitkiv i umovakh viiny: kharakter, vydy, naslidky i shliakhy yikh podolannia [Social traumas of children and adolescents in wartime: types, consequences, and ways to overcome]. *Habitus – Habitus*, 75(1), 55–61 [in Ukrainian].

8. Liulka, H. A. (2020). Profesijna pidgotovka vchyteliv do orhanizatsii tolerantnoho osvitnoho seredovyshcha v pochatkovii shkoli [Professional training of teachers for organizing a tolerant educational environment in primary school]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of a Modern Teacher*, 5(194), 47–51 [in Ukrainian].

9. Pisotskyi, V. P. & Horianska, A. M. (2023). *Teoretychni pytannia vikovoi psykholohii [Theoretical questions of developmental psychology]*. Nizhyn: Nizhyn Mykola Hohol State University, 2nd ed., revised and supplemented, 232 p [in Ukrainian].

10. Popova, O. I. & Lesyk, A. S. (2022). Formuvannia tolerantnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoii shkoli v protsesi profesijnoi pidgotovky [Formation of tolerance in future primary school teachers during professional training]. *Naukovi zapysky Berdyans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky – Scientific Notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 1, 348–354 [in Ukrainian].

11. Professional'nyi standart za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahal'noi serednioi osvity», «Vchytel zakladu zahal'noi serednioi osvity», «Vchytel z pochatkovoii osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)» [Professional standard for the professions «Primary School Teacher», «General Education Teacher», «Teacher of Primary Education (with junior specialist diploma)»]. (2020, December 23). Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta sil'skoho hospodarstva Ukrainy №. 2736 [in Ukrainian].

12. Vlasova, O. I. (2022). Chynnyky rozvytku tolerantnosti osobystosti na riznykh etapakh sotsializatsii [Factors influencing the development of personal tolerance at different stages of socialization]. Kyiv: Yarchenko, Y. V. [in Ukrainian].

13. Yalanska, S. P. & Atamanchuk, N. M. (2017). Psykholohiia formuvannia tolerantnoho seredovyshcha v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly [Psychology of forming a tolerant environment in the context of the New Ukrainian School]. *Science and Education*, Issue 1, 71–75.